ΔΗΜ. Ι. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΡΥΦΗΣ ΠΑΡΑ ΠΛΑΤΩΝΙ

1.

Ὁ στοχαστικὸς ἀναγνώστης τοῦ Β' βιβλίου τῆς Πλατωνικῆς «Πολιτείας» δὲν θὰ διεξῆλθεν ἀσφαλῶς τὰ ιβ' καὶ ιγ' κεφάλαια τούτου (371 b]373 d) χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ἀνώδυνον, διὰ τὸν κατὰ βάθος ὅμως ἐξετάζοντα θεμελιώδη ἀντινομίαν, ἡ ὁποία συνάγεται ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὸ πρῶτον, πράγματι, τῶν κεφαλαίων τούτων περιγράφεται μὲ εἰδυλλιακὰ χρώματα ἡ κοινωνικὴ σύστασις καὶ λειτουργία τῆς ἰδεώδους πολιτείας ὡς συνισταμένη εἰς ἕνα λιτὸν καὶ ὑγιᾶ βίον, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ μὲν κατανομὴ τῶν ἔργων περιορίζεται εἰς τὸ ἀπολύτως ἀπαραίτητον, τὰ δὲ ἐκ τῆς κοινῆς ἐργασίας ἀγαθὰ ἀρκοῦν εἰς τοὺς πολίτας διὰ μίαν ζωὴν ἀμέτοχον πενίας καὶ πολέμου. Ἀμέσως ὅμως ἐν συνεχείᾳ ἀνακύπτει ἡ «περιπέτεια». Ὁ ἕτερος τῶν συνομιλητῶν τοῦ Σωκράτους, ὁ Γλαύκων, ἀναλαμβάνει διὰ τῆς ξηρᾶς, εἰρωνικῆς μάλιστα, παρεμβολῆς του νὰ κατεβάσῃ τὴν σκέψιν ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ ἰδεώδους καὶ νὰ τὴν προσγειώσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν οἱ συνδιαλεγόμενοι διὰ τῆς προσωπικῆς των ἄπαντες πείρας εἶναι εἰς θέσιν καλῶς νὰ γνωρίζουν: «ἄνευ ὄψου, ἔφη, ὡς ἔοικας, ποιεῖς τοὺς ἄνδρας ἑστιωμένους». Ἄρτος καὶ οἶνος δὲν ἀρκοῦν, παρατηρεῖ ὁ Γλαύκων, διὰ νὰ καταστήσουν τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἀνεκτόν.

Ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ εἰς ταῦτα ἀναφέρων τὰ εἴδη ἐκεῖνα (ἅλας, ἐλαῖαι, τυρός, διάφορα ἁπλᾶ τραγήματα), τὰ ὁποῖα δύνανται ἀβλαβῶς νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν λιτὴν δίαιταν τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τῆς προσδώσουν τὴν ἀπαραίτητον ποικιλίαν. Ἀλλ' ὁ Γλαύκων τὰ ἀπορρίπτει ἀμέσως μετὰ πλήρους περιφρονήσεως: αὐτὴ δὲν εἶναι δίαιτα ἀνθρώπων, ἀλλὰ χοίρων μᾶλλον. Ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι χρειάζονται εἶναι ἄνετοι κλῖναι καὶ τράπεζαι διὰ νὰ μὴ ταλαιπωρροῦνται τρώγοντες, καθὼς καὶ τὰ ποικίλα προσφάγια, τὰ ὁποῖα συνηθίζονται, καθόλου δὲ εἰπεῖν πάντα τὰ εἴδη «ἅπερ νομίζεται». Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Σωκράτης φαίνεται πλέον σαφῶς νὰ ἐνόησε («μανθάνω») καὶ συμπληρώνει ὁ ἴδιος: ὅ,τι ὁ Γλαῦκος ἀπαιτεῖ εἶναι σκεύη καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ ἑταῖραι καὶ πέμματα (γλυκίσματα κλπ.), χρυσὸς καὶ ζωγραφίαι, γενικῶς δὲ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ὀνομασθῇ «πολυτέλεια» καὶ «τρυφή». Οὕτω ὅμως ἡ πόλις παύει νὰ εἶναι μικρά, λιτὴ καὶ ὑγιὴς καὶ λαμβάνει μέγεθος τοιοῦτον, ὥστε νὰ δύναται πλέον νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τῶν νέων εἰδῶν, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἀνεκτὰ ἐν αὐτῇ συμπεριλαμβάνουσα καὶ τοὺς ἀνθρώπους (ὀψοποιούς, μαγείρους, χορευτάς, κουρεῖς κ.ο.κ.), οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ φορεῖς των. Ἀντί, οὕτω, πόλεως λιτῆς καὶ ὑγιοῦς, ἀνακύπτει καὶ πάλιν ἡ «φλεγμαίνουσα», ἡ ἀσθενὴς πόλις τῶν παντοίων ἀπολαύσεων τοῦ βίου, ἡ «τρυφῶσα πόλις» τοῦ πλούτου καὶ τῆς χλιδῆς.

2.

Ὁ Σωκράτης δὲν φαίνεται νὰ δυσαρεστῆται καὶ πολὺ μὲ τὴν διεύρυνσιν ταύτην: «ἴσως οὖν οὐδὲ κακῶς ἔχει (τ. ἔ.: νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἡ τοιούτη πόλις συνισταται)· σκοποῦντες γὰρ καὶ τοιαύτην τάχ' ἂν κατίδοιμεν τήν τε δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν ὅπῃ ποτὲ ταῖς πόλεσιν ἐμφύονται. ἡ μὲν οὖν ἀληθινὴ πόλις δοκεῖ μοι εἶναι ἣν διεληλύθα-

μεν, ὥσπερ ὑγιής τις· εἰ δ' αὖ βούλεσθε καὶ φλεγμαίνουσαν πόλιν θεωρήσωμεν, οὐδὲν ἀποκωλύει». Χωρὶς λοιπὸν νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἀρχήν του, ὅτι ἡ ὑγιὴς πολιτεία εἶναι οἵα τὴν περιέγραψεν, ὁ Σωκράτης προβαίνει εἰς τὴν φαινομενικῶς ἀθῶαν παραχώρησιν («εἰ βούλεσθε») νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν «τρυφῶσαν πόλιν», καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐξέτασις αὕτη εἶναι μία καλὴ εὐκαιρία διὰ νὰ προωθήσῃ τὴν διευκρίνησιν τοῦ κυρίου θέματος τοῦ διαλόγου, τῆς ἐννοίας τ. ἔ. τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ πραγμάτωσίν της.

Πρόκειται ὅμως ἆρά γε διὰ μίαν τόσον ἀνώδυνον παραχώρησιν εἰς τὴν ἀσθενῆ πλευρὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὥστε νὰ μὴ παρίσταται ἡ ἀνάγκη μιᾶς κάπως βαθυτέρας καὶ περισσότερον ὑπευθύνου θεμελιώσεως αὐτῆς ; Κατ' οὐδένα τρόπον. Ἡ τρυφῶσα πόλις, μὴ δυναμένη νὰ εἶναι αὐτάρκης ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου ἐδάφους της καὶ μὲ τοὺς ὀλίγους πόρους τοὺς ὁποίους τοῦτο τῆς προσφέρει, ἔχουσα ἑπομένως ἀνάγκας συνεχῶς καὶ ἀπεριορίστως ἐπεκτεινομένας («χρημάτων ἄπειρον κτῆσιν»), δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν εἰδυλλιακὴν κατάστασιν τῆς εἰρηνικῆς ἀπολαύσεως ἑνὸς λιτοῦ καὶ ἀνεπιτηδεύτου βίου, ἀλλ' ὠθεῖται κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην εἰς ἐπέκτασιν καὶ κατάκτησιν. Τοῦτο ἀκριβῶς, λέγει ὁ Σωκράτης, εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἡ ἐπιθυμία δηλ. τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλησίον ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων νὰ περιορίσουν τὰς ἀνάγκας των εἰς «τὸν τῶν ἀναγκαίων ὅρον». Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα, παρατηρεῖ, νὰ κριθῇ, ἂν ὁ πόλεμος εἶναι κοθ' αὐτὸν καλὸν ἢ κακὸν—ἤ, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, νὰ ἀ ξ ι ο λ ο γ η θ ῇ οὗτος—, ἀλλὰ μόνον νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὀ ν τ ο λ ο γ ι κ ὴ ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἐπὶ τῷ τέλει νὰ προσδιορισθῇ μὲ ρεαλισμὸν ἡ θέσις του εἰς τὴν ὑπὸ ἵδρυσιν πολιτείαν.

Ἡ θέσις αὕτη φαίνεται νὰ εἶναι πράγματι ἐξαιρετικῶς σημαντική. Δοθέντος ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ρέπει πρὸς τὴν τρυφήν, ὁ πόλεμος, ὢν συνέπεια ταύτης, οὐδέποτε δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἀποκλεισθῇ τελείως, οὐδὲ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἰδεώδη πολιτείαν· ἀνακύπτει ὡς ἐκ τούτου ἀναποφεύκτως ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπιλεγῇ καὶ γυμνασθῇ καταλλήλως σῶμα πολεμιστῶν, τῶν φυλάκων, οἱ ὁποῖοι τοὺς μὲν οἰκείους, ὅπως οἱ φυλακτικοὶ σκύλακες, θὰ γνωρίζουν καὶ θὰ προστατεύουν, τοὺς δὲ ξένους θὰ πολεμοῦν καὶ θὰ φονεύουν. Ἡ ὅλη, λοιπόν, κοινωνικὴ διάρθρωσις τῆς ἰδεώδους πολιτείας, ἡ διάκρισις δηλ. τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς εἰς παραγωγοὺς καὶ εἰς πολεμιστάς, ἔχει τὴν πηγήν της εἰς τὸ φαινόμενον τῆς τρυφῆς, τὸ ὁποῖον ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς «πόλεμον πάντων ἐναντίον πάντων».

Εἶναι ὅμως προφανές, ὅτι ὁ ὅλος οὗτος συλλογισμός, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς ἀπεριορίστου ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου νὰ αὐξήσῃ τὰ πολυτελῆ ἀγαθὰ τοῦ βίου, δὲν δύναται εὐκόλως νὰ ἐναρμονισθῇ πρὸς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἰδεώδους νομοθέτου νὰ ἱδρύσῃ πόλιν κατὰ τὸ δυνατὸν λιτὴν καὶ αὐτάρκη, τὴν μόνην τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ κείμενον χαρακτηρίζει καὶ θεωρεῖ ὡς ὑγιᾶ. Ἡ ὀντολογικὴ καὶ ἡ ἀξιολογικὴ προοπτικὴ φαίνονται οὕτω νὰ συμπλέκωνται ἐν προκειμένῳ κατὰ τρόπον λίαν δύσλυτον, ἐνῷ τοὐναντίον θὰ ἔπρεπε νὰ τηρηθοῦν ἀπ' ἀλλήλων σαφῶς διακεκριμέναι, διότι μόνον τότε θὰ ἦτο ἱκανὸς ὁ νομοθέτης νὰ γνωρίζῃ μέχρι ποίου σημείου δύναται νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ βελτιώσῃ καὶ ἀναμορφώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ εἰς ποῖον, ἀντιθέτως, θὰ πρέπῃ νὰ σταθῇ προσκρούων εἰς τὴν παγίαν ὀντολογικήν της ὑφήν.

Πόσον δύσκολον ἔργον εἶναι νὰ διαγραφοῦν σαφῆ ὅρια μεταξὺ ἐπιτρεπτῆς καὶ μὴ τρυφῆς καὶ ἑπομένως μεταξὺ ἀποδεκτοῦ καὶ μὴ πολέμου προκύπτει καὶ ἐκ τῆς συνεχείας. Μέχρι τέλους τῆς «Πολιτείας» ὁ Πλάτων φαίνεται νὰ ἐπάλαισε καὶ νὰ ἐκυμάνθη μεταξὺ τῶν δύο ἀκραίων ὁρίων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀπολύτου λιτότητος, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὁποίας ἡ μόνη μορφὴ ἐπιτρεπομένου πολέμου θὰ ἦτο ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος, καὶ τῆς μετὰ δυσφορίας μὲν πάντοτε, ὁπωσδήποτε ὅμως ἀνεκτῆς γινομένης τρυφῆς, ὁπότε καὶ ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος δὲν ἀποκρούεται. Ἐνδεικτικὰ τῆς προτιμήσεως τοῦ Πλάτωνος διὰ τὸ πρῶτον ζεῦγος (λιτότης—ἄμυνα) εἶναι : εἰς τὰ κεφάλαια ιδ' καὶ ιε' τοῦ Β βιβλίου (373 d]375 e) ἡ συστοιχία τῶν ἐννοιῶν ἐπιόντες—φύλακες, ἡ ὁποία σαφῶς ἀναφέρεται

εἰς ἐπιτιθεμένους πολεμίους ἐπιπίπτοντας ὡς λύκοι ἅρπαγες ἐπὶ τῶν εἰρηνικῶς ζώντων πολιτῶν τῆς ἰδεώδους πόλεως καὶ εἰς πολεμιστὰς οἱ ὁποῖοι ἐτάχθησαν νὰ προστατεύσουν τούτους, ἀκριβῶς ὅπως οἱ κύνες οἱ φυλάσσοντες τὰ εἰς τὴν προστασίαν των ἐμπεπιστευμένα ποίμνια. Ἀφ' ἑτέρου ἐν κεφ. β' τοῦ Δ' βιβλίου (421 d/423 e) προβλέπεται ἡ περίπτωσις λιτῆς πόλεως, πόλεως δηλ. ἐχούσης μὲν τ' ἀναγκαῖα ἀλλὰ καὶ μὴ διεφθαρμένης ὑπὸ τῆς τρυφῆς, ἡ ὁποία «ἀναγκάζεται πολεμεῖν» πρὸς πόλιν πλουσίαν καὶ μεγάλην, ἡ ὁποία, ὡς τοιαύτη, ὑποτίθεται ὅτι ὑπερέχει αὐτῆς κατὰ πολὺ εἰς τὴν δύναμιν. Ἐνταῦθα, λοιπόν, ἀπεριφράστως ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ τρυφὴ εἶναι παράγων δυνάμεως, διότι συγκεντρώνει εἰς μίαν πολιτείαν πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ πολὺν πλοῦτον καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, ἡ λιτή, μικρὰ καὶ πτωχὴ ἰδεώδης πόλις θὰ εὕρῃ δυσκολίας διὰ νὰ ἀμυνθῇ καὶ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν της ἔναντι τῆς πρὸς κατάκτησιν καὶ ἐξάπλωσιν παμφάγου ὁρμῆς τῆς τρυφηλῆς πόλεως. Πρὸς λύσιν τῆς δυσκολίας ταύτης ὁ Πλάτων ἀποβλέπει εἰς ἓν εἶδος ἰσορροπίας δυνάμεων μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ λιτὴ πόλις θὰ εἶναι πάντοτε εὐπρόσδεκτος σύμμαχος εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἀντιπάλων ἔχοντας ἀνάγκην τῆς βοηθείας της, ἐφ' ὅσον εὐχαρίστως θὰ εἶναι πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ χάριν τῶν συμμάχων της τοῦ εἰς αὐτὴν ἀναλογοῦντος μέρους τῶν λαφύρων. Αὐτὴ αὕτη λοιπὸν ἡ λιτότης τῆς ἰδεώδους πόλεως δύναται νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὴν τὸν τρόπον νὰ διατηρήσῃ, ἂν καὶ ἀσθενὴς οὖσα, τὴν ἐλευθερίαν της.

Διὰ πάντων τούτων ὅμως τὸ πρόβλημα δὲν ἔλαβε καὶ τὴν ὁριστικὴν λύσιν του. Πρῶτον μὲν ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ ἰσχύῃ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Γλαύκωνος, ὅτι ἡ ἄκρα λιτότης ὁδηγεῖ εἰς βίον χοίρων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων, ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον, ὡς εἴδομεν, ὁ Σωκράτης, καίτοι δυσφορῶν, δὲν ἀντέκρουσε παντελῶς· ἔπειτα δὲ λέγεται ῥητῶς ὅτι ἡ ἀπόλυτος λιτότης ἐπιφυλάσσεται κυρίως εἰς τοὺς ἐκλεκτούς, τοὺς μόνους διὰ τοὺς ὁποίους ἰσχύει ἡ κοινοκτημοσύνη καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ πάσης τρυφῆς (Γ', κβ', 415 e/417 b). Διὰ τοὺς λοιποὺς ἀντιθέτως, δηλ. τὰς παραγωγικὰς τάξεις, εἶναι μὲν καὶ δι' αὐτοὺς ὁ πλοῦτος βλαπτικός, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴν διεύθυνσιν τῆς ὅλης πόλεως εἰς χεῖρας των, ἡ διαφθορά των διὰ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ κερδηθέντος πλούτου δὲν πρόκειται νὰ ἔχῃ περαιτέρω ἐπιβλαβεῖς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ συνόλου (Δ', α', 420 d/421 b). Ἡ τρυφὴ οὕτω τῶν παραγωγῶν, ἂν δὲν ἐνθαρρύνεται, δὲν ἀποκρούεται καὶ τελείως, διότι εἶναι, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἓν ὀντολογικόν, καὶ ἄρα παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν ἀνεξάλειπτον δεδομένον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τοὐλάχιστον ἐκείνης τῶν μὴ ἐκλεκτῶν. Πρὸς τὴν τοιαύτην, περιωρισμένην ἔστω, ἀνοχὴν τοῦ πλούτου καὶ τῆς τρυφῆς συμβαδίζει καὶ ἡ μερικὴ καὶ πάλιν παραδοχὴ τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου. Διότι, ἂν ὁ πόλεμος μεταξὺ συγγενῶν—συγγενεῖς δὲ εἶναι μεταξὺ των πάντες οἱ Ἕλληνες—ὀνομάζεται «στάσις» καὶ ἀπαγορεύεται ἀπολύτως, ὁ πόλεμος Ἑλλήνων πρὸς βαρβάρους εἶναι μία «φύσει» δεδομένη (Ε', ις', 470 c) καὶ ἄρα καὶ ἀξιολογικῶς ἀπολύτως καταφασκομένη σχέσις. ὁπότε—δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ—ἡ πρὸς τρυφὴν ὁρμὴ τῶν παραγωγῶν—πολιτῶν τῆς ἰδεώδους πόλεως δύναται νὰ εὕρῃ εἰς αὐτὸν τὴν φυσικήν της διέξοδον καὶ ἱκανοποίησιν. Οὕτω φαίνεται νὰ παρέχεται, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γλωσσικῆς (Ἕλληνες—βάρβαροι) καὶ δι' αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς διακρίσεως τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των, τὸ κριτήριον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ φύλακες θὰ δύνανται νὰ διαχωρίζουν τοὺς ἰδικούς των ἀπὸ τῶν ξένων, καὶ οὕτως ἐκείνους μὲν νὰ προστατεύουν παντὶ σθένει, αὐτοὺς δὲ ἄνευ ψόγου νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ φονεύουν.

3.

Ἡ ἀδιαφορία αὕτη—ἡ κυνικότης, θὰ ἔλεγα—, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀντιμετωπίζει τὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἐν προκειμένῳ, καθίσταται ὀλιγώτερον σκανδαλώδης ἐφ' ὅσον θεωρηθῇ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ὀντολογικῆς καὶ ἱστορικῆς της πλευ-

ρᾶς. Ὁ Πλάτων φιλοσοφεῖ ἐνταῦθα ἀπὸ μιᾶς καθαρῶς ἀ ν θ ρ ω π ί ν η ς προοπτικῆς, ἀντικρύζων τοὺς μὲν συγγενεῖς διὰ τῆς συγγενικῆς στοργῆς, τοὺς δὲ ξένους, ἐκείνους δηλ. μετὰ τῶν ὁποίων οὐδεὶς δεσμὸς συγγενείας καὶ στοργῆς ὑφίσταται, διὰ τῆς φυσικῆς σχέσεως ἀγριότητος καί ἀνελεήτου πολέμου ἀλληλεξοντώσεως. Κατὰ τὴν σχέσιν ταύτην (homo homini lupus) ὁ ἡττώμενος φονεύεται καὶ τὰ ἀγαθά του περιέρχονται εἰς τὸν νικητὴν ἤ, ἂν ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, τοῦτο συμβαίνει μόνον διότι ὁ τελευταῖος ἔκρινεν ὅτι θὰ τοῦ ἦτο πολυτιμότερος ὡς δοῦλος μᾶλλον ἢ ὡς νεκρός. Ἡμεῖς βεβαίως σήμερον, διὰ τοὺς ὁποίους τὸ Χριστιανικὸν ἰδεῶδες, κατὰ τὸ ὁποῖον π ά ν τ ε ς οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί, ἀποτελεῖ αὐτονόητον ἀλήθειαν, τείνομεν νὰ λησμονήσωμεν τὸ τεράστιον διαλεκτικὸν ἄλμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσεν ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀγριότητος εἰς τὴν στοργήν, ἀπὸ τῆς ἀντιμετωπίσεως π ά ν τ ω ν τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐχθρῶν εἰς τὸν ἐκ τούτων διαχωρισμὸν ἐνίων ὡς συγγενῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ πόλεμος εἶναι «στάσις», δηλ. ἠθικῶς ἀνεπίτρεπτος. Μεταξὺ οὕτω τῆς ὑπανθρωπίνης σχέσεως τοῦ πολέμου πάντων κατὰ πάντων καὶ τῆς ὑπερανθρώπου—χριστιανικῆς σχέσεως τῆς καθολικῆς ἀγάπης, ἡ καθαρῶς ἀνθρωπίνη διάστασις τῆς πρὸς τὸν συγγενῆ στοργῆς καὶ τῆς πρὸς τὸν ξένον καὶ ἀλλόφυλον ἀγριότητος διατηρεῖ πάντοτε τὴν ὀντολογικήν της ὑπόστασιν καὶ ἐπομένως καὶ τὴν σχετικὴν ἀξιολογικήν της δικαίωσιν.

Ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου τούτου ὁρίζοντος τῆς στοργῆς, τῆς καλοπροαιρέτου δηλ. ἀνοχῆς τοῦ συγγενοῦς νὰ ζήσῃ ἐκδηλώνων ὅπως αὐτὸς θέλει τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ φύσιν, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ καὶ κατανοηθῇ καὶ ἡ ἰδιότυπος ὑφὴ τοῦ φαινομένου τῆς τρυφῆς. Μέ ἄκραν λακωνικότητα ὁρίζει ὁ Πλάτων ταύτην ὡς τὸ σύνολον τῶν πέρα τῶν ἀναγκαίων ποθουμένων ἀγαθῶν «ἅπερ νομίζεται» (Β', ιγ', 372 d). Ὁ νόμος, δηλ. ἐν προκειμένῳ ἡ συνήθεια, εἶναι ἐκεῖνος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ ἡ τρυφὴ τὴν νομιμοποίησίν της : μία συνήθεια γίνεται ἀνεκτή, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι συνήθεια, ἔστω καὶ ἂν κρίνεται ὡς καθ' ἑαυτὴν κακὴ καὶ βλαβερά. Ἡ κοινὴ στοργὴ πρὸς τὸν συγγενῆ καλύπτει καὶ ἀφίνει νὰ ὑπάρχουν αἱ ἀτέλειαι τῆς φύσεώς του, ἀρκεῖ βεβαίως (τὴν ἐπιφύλαξιν ταύτην ῥητῶς εἰσάγει ὁ Πλάτων, ὡς εἴδομεν), νὰ μὴ ἀπειλῆται νὰ κλονισθῇ ἐξ αὐτῆς καὶ τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτειακῆς ὀργανώσεως τῶν συγγενῶν. Ἀλλ' ὑπάρχει, νομίζω, καὶ μία ἐπὶ πλέον ἐννοιολογικὴ ἀπόχρωσις εἰς τὸ «ἅπερ νομίζεται» τοῦτο, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ βαθύτερον εἰς τὴν διευκρίνησιν τῆς οὐσίας τῆς τρυφῆς : ὁ Γλαύκων ἐπεξηγεῖ τοῦτο λέγων ὅτι ἐννοεῖ δι' αὐτοῦ τὸ «ἐπί τε κλινῶν κατακεῖσθαι . . . τοὺς μέλλοντας μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ ἐπὶ τραπεζῶν δειπνεῖν καὶ ὄψα ἅπερ καὶ οἱ νῦν ἔχουσι καὶ τραγήματα». Καταβάλλει δηλ. τὴν προσπάθειαν ὁ Γλαύκων νὰ καθορίσῃ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβέστερον, σχολαστικώτερον θὰ ἔλεγα, τὸ περιεχόμενον τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν ἐπικαλεῖται (κλῖναι, τράπεζαι κτλ.), ἐπιφέρων μάλιστα ὡς πρὸς τὰ εἴδη τῶν ἐδεσμάτων, ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ὅσα καὶ οἷα ἀκριβῶς «καὶ οἱ νῦν ἔχουσι». Ἐν εἶδος καχυποψίας καὶ ὑπερβολικῆς ἀνησυχίας τὸν καταλαμβάνει ἐξαφνικὰ μήπως καὶ εἰς τὴν ἰδεώδη πολιτείαν, τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης τοῦ περιγράφει μὲ τὰ λαμπρότερα τῶν χρωμάτων, λείψουν τὰ εἴδη ἀκριβῶς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μὲ αὐστηρὰ μὲν ἀξιολογικὰ κριτήρια κρίνονται εὐτελῆ, ἄνευ τῶν ὁποίων ὅμως, αὐτὸς τοὐλάχιστον, θὰ ἐθεώρει τὴν ἐκεῖ διαβίωσίν του ὡς ἀπαράδεκτον δι' ἄνθρώπους βίον χοίρου. Τὸ ὅλον ἰδανικὸν πολιτειακὸν οἰκοδόμημα εἶναι διὰ τὸν Γλαύκωνα «καλὸν καὶ ἅγιον» καὶ παρακολουθεῖ ὄχι χωρὶς καλὴν διάθεσιν καὶ ἐνδιαφέρον ἂν καὶ κατὰ βάθος ἴσως χωρὶς πολλὴν πίστιν καὶ ἐσωτερικὴν συμμετοχήν, τὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης (δηλ. ὁ Πλάτων) μὲ ὑψίστην σοβαρότητα ἀποκαλύπτει τοὺς μυχιαιτάτους δραματισμούς του—ὅταν ἐξαίφνης μὲ παράδοξον καὶ κυνικὴν εἰρωνείαν τοῦ παρατηρεῖ, ὅτι δι' ὅλον αὐτὸ τὸ λαμπρὸν ἔργον δὲν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ θυσιάσῃ οὐδὲ μίαν τρίχα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐδεσμάτων «ἅπερ καὶ οἱ νῦν ἔχουσι» ! Μόνον ὅταν ἐννοήσωμεν καλῶς πόσην σημασίαν ἀποδίδει ὁ Γλαύκων εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν τρυφηλὸν βίον, δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν «τακτικὴν» ὑποχώρησιν τοῦ Σωκράτους, πρὸ τοῦ

κινδύνου νὰ ἴδῃ καταρρέον τὸ ὅλον οἰκοδόμημα, νὰ ἀνεχθῇ καὶ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν τρυφὴν εἰς τὴν ἰδεώδη πολιτείαν του.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται καλῶς, νομίζω, ἡ κυρία ρίζα τοῦ φαινομένου τῆς τρυφῆς, συνισταμένη ὄχι τόσον εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν συσσώρευσιν παντοίων ἀγαθῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν—ψυχολογικὴν ἀνάγκην τοῦ ἐπιδιώκοντος αὐτὰ νὰ μὴ ὑστερήσῃ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον τῶν ἄλλων («ἅπερ καὶ οἱ νῦν ἔχουσι»). Τὰ παντοῖα πολυτελῆ ἀγαθά, ὅπως λεπτότατα σκιαγραφεῖ τὴν ἀνάγκην των ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Γλαύκωνος ὁ Πλάτων, δὲν ἔχουν ἀξίαν ἀπόλυτον καθ' αὐτὰ (διότι, ἂν τοῦτο συνέβαινε, δὲν θὰ ᾐσθάνετο τετρωμένος εἰς τὴν λεπτοτάτην ὑπόστασιν τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς προσωπικότητός του ἐκ μόνης τῆς ὑποψίας, ὅτι εἰς τὴν ἰδεώδη πολιτείαν θὰ ἐτίθεντο εἰς δευτέρον μοῖραν), ἀλλ' ὡς ἀποδείξεις ὅτι ὁ κάτοχός των δὲν ὑστερεῖ εἰς τίποτε τῶν ἄλλων, ὅτι ἔχει κ α ὶ α ὐ τ ὸ ς ὅ,τι ἀκριβῶς ἔχουν «κ α ὶ ο ἱ ν ῦ ν». Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὑφὴ τῆς πρὸς πολυτελεῖς κτήσεις ὁρμῆς νὰ εἶναι κατ' οὐσίαν «ἄπειρος» (Β', ιδ', 373 d), διότι ὁ μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ρίζαν καὶ τὸν λόγον τῆς ἀξιοπρεπείας του, ὁπότε εἶναι κατὰ πάντα τέλειος καὶ οὐδὲν πέρα καὶ ἔξω ἑαυτοῦ ἐπιθυμεῖ, ἔχει προσωπικότητα ἀτελῆ, τείνουσαν νὰ ἐπεκταθῇ ἐπ' ἄπειρον (τὸ τέλειον εἶναι πεπερασμένον, μόνον τὸ ἀτελὲς εἶναι ἄπειρον) μὲ τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι τὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀγαθὰ θὰ ἀναπληρώσουν τὴν ἔλλειψιν ἐσωτερικῆς δικαιώσεως. Ὁ τὸν πλοῦτον θηρεύων (ὁ homo oeconomicus) εἶναι ἄρα καταδικασμένος εἰς ἕνα ἀδιάκοπον ἀγῶνα, ἀδυνατῶν μὲν ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἐπιτύχῃ τὸ τέλειον καὶ τὸ ἄριστον παρὰ πᾶσαν προσπάθειάν του, διώκων δὲ κατὰ πόδας τοὺς εἰς τὴν θήραν τοῦ πλούτου ἀνταγωνιστάς του ἐκ φόβου μήπως ἀποκτήσουν ἐκεῖνοι πρῶτοι κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ εἶναι «καὶ αὐτὸς» κατόπιν εἰς θέσιν νὰ ἀποκτήσῃ.

Ὅτι ἡ ἑρμηνεία αὕτη τῆς ψυχολογικῆς ρίζης τοῦ οἰκονομικοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον εἶναι πράγματι τὸ αὐτὸ μὲ τὴν πρὸς τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν ὁρμήν, εἶναι ὄχι μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ὀρθή, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν φυλάκων. Εἰς τούτους, λέγει ὁ Σωκράτης, πρέπει νὰ ἐνσταλαχθῇ ἡ πεποίθησις, ὅτι «χρυσίον καὶ ἀργύριον . . . θεῖον παρὰ θεῶν ἀεὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἔχουσι καὶ οὐδὲν προσδέονται τοῦ ἀνθρωπείου» (Γ', κβ', 416 e)· ὅτι δηλ. ὁ ὑλικὸς πλοῦτος εἶναι ἀτελὲς ἀναπλήρωμα τῆς ἐσωτερικῆς εὐγενείας, καὶ ὅτι ὁ ἐν ἑαυτῷ τέλειος ὢν οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει ἐξωτερικῶν, καὶ ἄρα ἀτελῶν καὶ εἰς ἀριθμὸν ἀπείρων, ἀγαθῶν, διὰ τῶν ὁποίων νὸ ἐνισχύῃ ὅ,τι ἤδη ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἄριστον καὶ τέλειον.

4.

Ὅσα μέχρι τοῦδε ἐλέχθησαν δύνανται νὰ συνοψισθοῦν εἰς δύο προτάσεις : α' ὅτι ἡ πρὸς τρυφὴν ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία προκαλεῖ τὸν ἐπιθετικὸν κατὰ τῶν ἄλλων πόλεμον, διότι ὁ τρυφηλὸς οὐδέποτε δύναται νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὰ ὀλίγα ἰδικά του καὶ τείνει ἀείποτε νὰ προσκτηθῇ καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλησίον του. β' ὅτι ὁ τοιοῦτος ἐπιθετικὸς πόλεμος, ἀνεκτὸς ἐφ' ὅσον διεξάγεται μεταξὺ ἀλλοεθνῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀνεπίτρεπτος μεταξὺ ὁμοφύλων, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν ἀντιθέτως νὰ στέργουν, νὰ προστατεύουν μάλιστα, τὴν πρὸς πλοῦτον καὶ τρυφὴν ὁρμὴν τῶν ἐξ αὐτῶν πρὸς ταῦτα ρεπόντων, διότι ἡ ὁρμὴ αὕτη δὲν ἀποβλέπει κυρίως εἰπεῖν εἰς τὴν συγκέντρωσιν ὑλικῶν ἀγαθῶν δι' ἑαυτὰ καὶ μόνον, ἀλλ' εἰς τὴν διὰ τῶν ἀγαθῶν τούτων κατάφασιν τῆς ἀτελοῦς προσωπικότητος τῶν παραγωγῶν. Διὰ τούτων ὅμως ἀνακύπτει πλέον ἀφ' ἑαυτοῦ ἕνα εὔλογον ἐρώτημα συνιστάμενον εἰς τὴν ἀπορίαν, μέχρι ποίου σημείου ἡ πρὸς τρυφὴν ὁρμὴ πρέπει νὰ προστατεύεται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ τῶν φυλάκων, μέχρι ποίου σημείου δηλ. ὁ πόλεμος δικαιολογεῖται, καὶ ποῦ (καὶ ἂν) πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ τεθῇ ἕνας φραγμός εἰς τὸν ἄχαριν τοῦτον ἀγῶνα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀκορέστου πρὸς πλουτισμὸν τάσεως.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο φαίνεται νὰ δίδῃ ἀπάντησιν ὁ Πλάτων εἰς τὸ Α' βιβλίον τῶν «Νόμων». Εἰς τὴν ἐκεῖ μεταξὺ ἑνὸς Σπαρτιάτου, ἑνὸς Κρητὸς καὶ ἑνὸς Ἀθηναίου περὶ τῶν σκοπῶν τῆς ἰδεώδους πολιτείας διεξαγομένην συζήτησιν ὁ Σπαρτιάτης ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ὁ ὑπέρτατος σκοπὸς πάσης πολιτείας, διότι μόνον δι' αὐτοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναδειχθῇ αὕτη μεταξὺ τῶν λοιπῶν ὡς ἡ ἀρίστη καὶ ἄρα (δυνάμεθα εὐλόγως ἡμεῖς νὰ συμπληρώσωμεν, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» τὰ αἴτια τοῦ πολέμου εὑρέθησαν νὰ εἶναι οἰκονομικά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν διὰ τὴν Σπαρτιατικὴν πολιτείαν) καὶ ὡς ἡ πλειότερον τῶν ἄλλων δικαιουμένη νὰ καρπωθῇ τῶν οἰκονομικῶν ὠφελημάτων τῆς νίκης (Α', γ', 626 b/c κέξ.).

Ὁ Σπαρτιάτης τείνει ἐν ἀρχῇ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ πόλεμος νοεῖται ὡς ἡ ἀρχὴ ἡ διέπουσα πᾶσαν ἀνθρωπίνην σχέσιν, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν τοῦ ἀτομικοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτόν: «νῦν δὴ ὑφ' ἡμῶν ὀρθῶς ἐρρήθη τὸ πολεμίους εἶναι πάντας πᾶσι δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ ἑκάστους αὐτοῖς σφίσιν αὐτοῖς». Ταχέως ὅμως ἀναγκάζεται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἡ «στάσις», εἶναι γεγονὸς ὀλεθριώτατον διὰ τὰς πόλεις καὶ ὅτι οἱ ὁμογενεῖς τοὐλάχιστον καὶ οἱ συμπολῖται πρέπει νὰ ὁμονοοῦν μεταξύ των, ἂν θέλουν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς πολεμίους (Α', δ' 628 b). Ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο. Παρομοιάζων τὸν πόλεμον, ὄχι μόνον τὸν ἐμφύλιον ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἐξωτερικὸν (Α', δ', 628 c/d)—ἡ γενικότης τῆς ἐκφράσεως εἶναι τοιαύτη, ὥστε διὰ τῶν λεγομένων πρέπει νὰ νοηθῇ ἐνταῦθα παντὸς εἴδους πόλεμος ἀνεξαιρέτως, τόσον ὁ ἀμυντικὸς ὅσον καὶ ὁ ἐπιθετικὸς — πρὸς ἰατρικήν τινα κάθαρσιν, ἡ ὁποία εἶναι μὲν ἀναγκαία, ἀλλ' ὄχι βεβαίως καὶ καθ' ἑαυτὴν εὐχάριστος, χαρακτηρίζει τοῦτον ὡς ἀναγκαῖον κακὸν ἀναλαμβανόμενον ὄχι χάριν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ χάριν τῆς εἰρήνης. Ὁ πόλεμος, φαίνεται νὰ ἐννοῇ ἐδῶ ὁ Πλάτων, ὑπὸ πᾶσαν μορφήν του—ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικός, ἀμυντικὸς καὶ ἐπιθετικὸς—εἶναι καθ' αὐτὸν δυσάρεστον καὶ ἀποφευκτέον κακόν, κακὸν ὅμως συχνὰ ἀναγκαῖον, διότι ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲν μέσον ὑπάρχει πολλάκις νὰ διακριθοῦν οἱ ἄριστοι τῶν λοιπῶν καὶ ἄρα νὰ διαμορφωθῇ μία τάξις πραγμάτων στερεὰ καὶ σταθερὰ ὡς στηριζομένη ἐπὶ αὐστηρῶς ἀξιολογικῶν κριτηρίων. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Σπαρτιάτου καὶ τοῦ Ἀθηναίου φαίνεται, λοιπόν, νὰ εἶναι, ὅτι ὁ πρῶτος μὲν θέτει τὸν πόλεμον ὡς τὸν σκοπόν, τὸ τέλος τῆς ὑπάρξεως, ὁ δεύτερος δὲ αὐτὸν ὡς τὸ δυσάρεστον, πλὴν ἀναγκαῖον συχνάκις μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης, τῆς ἁρμονικῆς δηλ. τάξεως τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐμφανίζει ἀξιοπρόσεκτον ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Ἡρακλείτου κατὰ τὸν ὁποῖον ὁμοίως (ἀπ. 53) ὁ πόλεμος, δηλ. ἡ ἀντίθεσις καὶ δυναμικὴ ἀναμέτρησις, εἶναι ὁ πατὴρ πάντων, διότι μόνον δι' αὐτοῦ ἐπέρχεται ἡ ἀξιολογικὴ διαφοροποίησις τῶν ὄντων μεταξύ των καὶ ἡ ἐπὶ ταύτης ἱδρυμένη ἰσορροπία καὶ ἁρμονία αὐτῶν (ἀπ. 8 «τὸ ἀντίξουν συμφέρον· ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν»).

5.

Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ εἰσέλθω ἐνταῦθα εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ἐξετάζων τὸ ἐρώτημα, μήπως ὑπάρχει ἐπὶ τέλους καὶ κάποιος ἄλλος τρόπος πλὴν τοῦ πολέμου νὰ ἐπιλυθοῦν αἱ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν διαφοραί (πρωτίστως μάλιστα αἱ οἰκονομικαί, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὰς ἀνάγει, ὡς εἴδομεν, ὁ Πλάτων τὴν προέλευσιν τοῦ πολέμου). Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ σημειώσω τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἀσφαλῶς ἔχει ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου εἰς τοὺς «Νόμους» ὑποστηριζομένη ἄποψις, ὅτι δηλ. ὁ πόλεμος οὐδέποτε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ πάντοτε καὶ ἀποκλειστικῶς ὡς τὸ μέσον πρὸς ἐπίτευξιν καὶ ἐδραίωσιν τῆς εἰρήνης. Διότι ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης προκύπτει ἀβιάστως, δεδομένου ὅτι ὁ πόλεμος ὡρίσθη ὡς μέσον ἱκανοποιήσεως τῆς πρὸς τρυφὴν ἀνθρωπίνης ὁρμῆς, ὅτι ἡ εἰρήνη ὡς τὸ τέλος τοῦ πολέμου εἶναι τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ ἡ τρυφὴ ἀποτιμᾶται ὁριστικῶς κοτὰ τὴν τελικήν της διάστασιν καὶ δικαίωσιν. Διὰ τούτου δὲν

θέλω νὰ εἴπω, ὅτι ἡ εἰρήνη ἔχει ὡς μοναδικὸν περιεχόμενον τὴν ἀπόλαυσιν πλούτου καὶ τῶν δι' αὐτοῦ ἀποκτωμένων πολυτελῶν ἀγαθῶν, δεδομένου ὅτι οὐδὲ καὶ τὸν πόλεμον θεωρῶ, ὡς ὁ Πλάτων, ὡς ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τρυφὴν ὀφειλόμενον καὶ ἀποβλέποντα· Ἐφ' ὅσον ὅμως συμφωνήσωμεν, ἔστω καὶ μερικῶς, μὲ τὸν Πλάτωνα ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ πολέμου — διότι προφανῶς ὁ πόλεμος ἔχει συχνότατα κ α ὶ οἰκονομικοὺς λόγους—δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν καὶ τὸ λογικὸν συμπέρασμα τούτου, ὅτι δηλ. ἡ εἰρήνη ἔχει, πλὴν τῶν ἄλλων, κ α ὶ τὴν ἐπὶ μέρους συνέπειαν νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν τρυφὴν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ ἀκωλύτως τὴν τελικὴν ἀξιολογικήν της ὑφήν.

Κατὰ ποῖον τρόπον ἐπιτυγχάνει τοῦτο ἡ εἰρήνη; Τὸ Α' βιβλίον τῶν «Νόμων» εἶναι ἴσως καὶ πάλιν εἰς θέσιν νὰ μᾶς παράσχῃ ὡς πρὸς τοῦτο πολυτίμους ἐνδείξεις. Ἡ καρτερία, λέγει ὁ Ἀθηναῖος (Α', η', 635 b κἑξ.) δὲν ἐπιδεικνύεται μόνον εἰς τοὺς φόβους καὶ τὰς λύπας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἡδονάς. Δὲν εἶναι, ἑπομένως, μόνον ὁ πόλεμος εἰς τὸν ὁποῖον δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ τις τὴν ἀρετήν του, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη, διότι κατ' αὐτὴν οἱ πειρασμοὶ εἶναι μέγιστοι νὰ ἐξοκείλῃ τις εὐκόλως εἰς τὰς ποικιλωτέρας τῶν καταχρήσεων. Ἡ εἰρήνη αὕτη παρέχει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν τρυφηλόν, ἀκριβῶς μὲ τὴν δυνατότητα τὴν ὁποίαν τοῦ ἀνοίγει νὰ ἀπολαύσῃ ἀνεμποδίστως τὸν πλοῦτον του, νὰ αὐτοπεριορισθῇ εἰς τὰ ὅρια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δικαιώνουν τὴν τρυφήν. ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀρίστων. Τοῦτο δέ, ὄχι πλέον καθ' ἁπλῆν ἀνοχὴν ἀλλ' ὁπὸ ἔννοιαν πολὺ θετικωτέραν ἤδη ἀπὸ πρότερον· διότι, πράγματι, ἂν τέλος τοῦ πολέμου εἶναι ἡ εἰρήνη, τελικὴ δὲ αἰτία τοῦ πολέμου (μερικὴ ἢ ὁλική, τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἐνταῦθα ἀδιάφορον) εἶναι ἡ ἱκανοποίησις τῆς πρὸς τρυφὴν ὁρμῆς, οἱ ἄριστοι, δηλ. οἱ φύλακες, δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐξακολουθοῦν ἐκτιμῶντες τὴν τρυφὴν ἀρνητικῶς καὶ μόνον, ὡς ἀνεκτὴν ἁπλῶς ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (ἐφ' ὅσον δι' αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπολέμησαν), ἀλλ' ὀφείλουν νὰ τὴν ἀποτιμήσουν καὶ θετικῶς, ὡς τὸ τέλος εἰς τὸ ὁποῖον ὁ πόλεμός των (μερικῶς ἢ ὁλικῶς) ἀπέβλεπε καὶ δικαιώνεται.

Οὕτως ἑρμηνεύεται, νομίζω, κατὰ τὸν ἱκανοποιητικώτερον τρόπον καὶ ἡ συνηγορία τοῦ Πλάτωνος ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ τῶν συμποσίων (Α', θ', 637 d/e). Ἂν ἐξετάσῃ τις ἐπισταμένως τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκδηλοῦται ἐν τελευταίᾳ καὶ κυριωτάτῃ ἐννοίᾳ ἡ πρὸς τρυφὴν ὁρμή, θὰ εὕρῃ ὅτι οὗτος ἀποκρυσταλλοῦται εἰς τὰς συμποτικὰς συγκεντρώσεις τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν θεραπεύεται ἁπλῶς ἡ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης ὁρμή, ἀλλὰ πρωτίστως ἡ τάσις πρὸς ἐπίδειξιν πολυτελείας εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν κατοικίαν, τὰ ἐδέσματα καὶ ποτὰ κ.ο.κ. Τὴν εὔθυμον διάθεσιν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι πλησιάζουν ἀλλήλους, ἐξάπτει ἡ πόσις οἴνου ἢ ἄλλων ποτῶν οὕτως, ὥστε νὰ δύναται εὐλόγως νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι τὰ συμπόσια καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἐκδήλωσις τῆς τρυφῆς ἀποτελοῦν ἓν ἀπὸ τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ εἰρηνικοῦ βίου. Διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς καὶ ὁ θεσμὸς αὐτὸς εἶναι ἡ ἰδεώδης εὐκαιρία νὰ διαχωρισθῇ ἡ ἐπιτρεπτὴ καὶ μάλιστα ἡ ἐπαινετὴ τρυφὴ τῆς ἀπαραδέκτου καὶ ἀπορριπτέας. Ὁ τρόπος π. χ., κατὰ τὸν ὁποῖον συμποσιάζονται οἱ Σκύθαι καὶ οἱ Θρᾷκες, ἀποδεικνύει αὐτοὺς ἀγροίκους καὶ τοῦ θείου δώρου τῆς εἰρήνης ἀναξίους, διότι μεταχειρίζονται τὰ συμπόσιά των διὰ νὰ ἀσχημονοῦν πίνοντες ἄκρατον οἶνον καὶ οὕτως ἐν τέλει ἐξευτελιζόμενοι πλήρως ὑπ' αὐτοῦ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ὁδὸς τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐπρεπείας, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν οἱ Πέρσαι, «σφόδρα μὲν» χρώμενοι «ταῖς ἄλλαις τρυφαῖς, ἃς ὑμεῖς (οἱ Σπαρτιᾶται) ἀποβάλλετε, ἐ ν τ ά ξ ε ι δὲ μᾶλλον». Ἡ εὐπρέπεια, οὕτω, τοῦ πλουσίου καὶ τρυφηλοῦ, ἡ σωφροσύνη καί, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ἡ ἀξιοπρέπεια αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, κρίνεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἐκ τῆς εἰς τὰ συμπόσια συμπεριφορᾶς του, διὰ τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται, ἂν καὶ κατὰ πόσον δύναται οὗτος νὰ ἐλέγχῃ ἑαυτὸν εὑρίσκων καὶ τηρῶν τὸ ἁρμόζον μέτρον εἰς τὴν ἐκδίπλωσιν τῆς πρὸς τρυφὴν ὁρμῆς του ἢ ἂν ἀντιθέτως ἔχῃ ὑπὸ τοῦ πλούτου του τελείως διαφθαρῆ. Τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι, δύναταί τις ἐν συμπεράσματι νὰ εἴπῃ, καὶ τὸ τελικῶς δικαιῶνον τὴν τρυφὴν ὡς ἓν οὐσιῶδες καὶ ἀναφαίρετον γνώρισμα τοῦ ἀνθρωπίνου καθόλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Γεωργούλη, Πλάτωνος Πολιτεία, 2α ἔκδ., Ἀθῆναι 1963, σ. XXIV—XXV.
K. Schilling, Platon, Einführung in seine Philosophie, Wurzach Württ. 1948, σσ. 122, 315.
Κ. Δεσποτοπούλου, Πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος, Ἀθῆναι 1957, σ. 31—35.